

Leiden, 31 augustus 2020

UNIVERSITEIT LEIDEN

Korte toespraak bij de opening van het academisch jaar 2020-2021

Carel Stolker, rector magnificus en voorzitter college van bestuur

Die magische plaats die *universiteit* heet

Beste studenten, beste collega's,

Dit is zonder twijfel een van de merkwaardigste periodes uit de geschiedenis van onze universiteit.

De afgelopen jaren was het denken in *disruptive innovations* populair. Kun je ontwikkelingen leren voorzien die een hele sector platgooien, of een bedrijfstak doen verdwijnen? In het oog springende voorbeelden zijn er vooral uit de technologie. Soms betreft het ontwikkelingen die door bedrijven of organisaties totaal werden gemist, tot het te laat was. De razendsnelle opkomst van de digitalisering van de samenleving en de economie, heeft heel wat sectoren op zijn kop gezet.

In de universitaire wereld deden we ook mee aan dit soort denkexercities. Mijn Utrechtse oud-collega Bert van der Zwaan schreef er zelfs een boek over, met de titel *Haalt de universiteit 2040?* Vaak dachten we dan aan een genadeloze opkomst van de MOOCs, de massive open online courses. Ik herinner me collega's die spraken van *shake-outs* onder de universiteiten: er zouden er zeker gaan verdwijnen. En wat als Google, of Coursera, het Amerikaanse platform voor digitaal onderwijs, de markt van het hoger onderwijs zou overnemen?

Kom terug!

Maar in onze disruptieve denkoefeningen kwam één bedreiging nooit voor: de pandemie. Niet aan gedacht. Stom, want voor onze universiteit is corona zeker niet de eerste epidemie. De meest ingrijpende was die van 1635, de uitbraak van de pest, zestig jaar na onze oprichting. Mare schreef er recent een mooi drieluik over. Door het grote aantal slachtoffers en omdat veel mensen de stad ontvluchtten, werden collegezalen steeds leger. Om verdere uitloop te voorkomen, deden de curatoren een dringend verzoek aan alle professoren: "Kom terug!". De andere zorg was het terughalen van studenten. De meesten waren naar Utrecht gevlucht, en daarom besloot de stad daar zelf een universiteit te stichten – een derde binnenlandse concurrent voor Leiden in die tijd. Zo zie je maar, terugkijkend: uit ellende kán iets moois ontstaan.

Corona is natuurlijk geen 'disruptieve innovatie', maar het is wel een disruptieve *ontwikkeling*. Een ontwikkeling die op haar beurt tot grote veranderingen in het maatschappelijk leven leidt. Het virus, die abstracte vijand, leidt tot heel veel ellende, en zo tot belangrijke innovaties. Zo heeft digitaal onderwijs een *boost* gekregen die totaal onverwacht was. Niet een páár vakken online, maar de *totale* universiteit.

Zelfs de Open Universiteit, die toch juist voor afstandsonderwijs is opgericht, wordt nu naar de kroon gestoken door universiteiten die het vóór corona van de collegezaal moesten hebben.

Corona gaat de wereld van het onderwijs en het leven van studenten en docenten dus flink veranderen. En inderdaad meldde Google zich, met een plan om met volkomen digitaal onderwijs universitaire graden te gaan verstrekken: “Higher education has been ripe for disruption for a long time,” zegt Google. Zo kun je straks voor een opleiding die een paar tientjes kost projectmanager worden, met een beginsalaris van 93.000 dollar, of data-analist, of UX-designer, met een startsalair van 75.000. Reuzehandig voor wie als kind al droomde om later UX-designer te worden.

Ontmoeten

Maar toch, universiteiten en universitair onderwijs gaan over iets heel anders. Die gaan over ontmoeten, over discussiëren in de laboratoria, over debatteren in de studentenkamers en op de verenigingen, over samen studeren in de UB en koffiedrinken, over het contact van studenten met docenten en onderzoekers, over nieuwsgierigheid van nationale en internationale studenten naar elkaar en naar elkaars ideeën en opvattingen.

We hebben daarom de afgelopen jaren in onze universiteit veel gedaan juist die ontmoeting te organiseren. Een poos geleden deed een Japans bedrijf precies het omgekeerde. Het vaardigde drie oekazes uit: (i) werknemers mochten niet langer bij koffiezetapparaten rondhangen, (ii) als ze zich binnen het bedrijf verplaatsten dan moesten ze minstens vijf kilometer per uur lopen, en (iii) altijd handen uit de zakken. Ik heb dat altijd graag omgedraaid: wandel zo rustig mogelijk naar de koffie, liefst met je handen in de zakken, en blijf daar zo lang mogelijk rondhangen. Want dáár gebeurt het. Daar ontstaan creativiteit en serendipiteit – die gave om als was het bij toeval ontdekkingen te doen en inzichten te krijgen waarnaar men niet op zoek was.

Universiteiten als magische plaatsen. Plaatsen waar ideeën worden ontwikkeld of zo maar lijken op te komen – ideeën die de wereld gaan veranderen. De Amerikaanse wetenschapssocioloog Robert K. Merton sprak over de universiteit als een *serendipitous micro-environment*. Ze zouden volgens hem *places of organized scepticism* moeten zijn, plaatsen van georganiseerde twijfel. Plaatsen waar vragen misschien wel belangrijker zijn dan antwoorden. De universiteit dus niet alleen als de omgeving waar je oplossingen voor problemen leert vinden; maar ook, en misschien wel vooral, als de plaats waar je naar problemen bij die oplossingen leert zoeken.

Probleemzoekers

De universiteit kortom als opleidingsinstituut van ‘probleemzoekers’. Een academische jeugdopleiding voor de samenleving en voor de wereld, waar men een academische houding ontwikkelt, de houding die centraal staat in onze universitaire Onderwijsvisie. Een opleiding voor onze studenten, promovendi en postdocs in een wereld waar falen en

opnieuw beginnen eerder regel zijn dan uitzondering. De universiteit als plaats van georganiseerde twijfel.

Dat is meteen ook wat ons, universiteiten en wetenschappers, in deze coronacrisis voor politici en voor burgers – en soms ook voor onszelf – zo doodvermoeiend maakt: mannen en vrouwen niet alleen van het inzicht, maar ook van de twijfel. “Jullie zijn toch de experts?”, vraagt de samenleving zich soms wanhopig af. Zeg nu eindelijk eens hoe het zit met die aerosolen, met het belang van het dragen van mondkapjes, of de invloed die warmte heeft op een virus. Die opdracht van de samenleving: om *voort te maken*, om *op te schieten* met al die grote vraagstukken waar de wereld voor staat, gecombineerd met het gegeven dat onderzoek nu eenmaal veel tijd vraagt, maakt de universiteit tot een plaats waar hard gewerkt wordt. Veel te hard, want de onderzoekers, de docenten en al hun ondersteuners, jong en oud, weten het: de gebraden duiven zullen je daar niet in de mond vliegen. Werkdruk, het is een onderwerp waar we het ook het komend jaar veel over zullen hebben.

Vorming met een hoofdletter

Tot slot zeg ik graag nog iets in het bijzonder tegen onze éérstejaars. Velen van jullie hebben sinds half maart, noodgedwongen, geen klap meer uitgevoerd. Jullie staan te trappelen om wat te gaan doen, en sommigen zijn misschien óók wel gewend geraakt om met de handen in de zakken langzaam naar het koffieapparaat te sjokken. Bedenk, vandaag gaan jullie die magische plaats betreden die universiteit heet. In een wereld die uit het lood ligt door een virus.

En één ding weten we zeker. Crisis of geen crisis, universiteiten zullen er zijn en blijven, hoe snel de wereld ook verandert. Want ook al zal veel van wat je hier gaat leren op enig moment ook weer verouderd zijn, uiteindelijk gáát het daar aan de universiteit niet om, in elk geval niet alleen. De Amerikaanse psycholoog Burrhus Skinner heeft het mooi gezegd:

“Education is what survives when what has been learned has been forgotten.”

En deze Education met een hoofdletter, vorming meer dan een professionele opleiding, vraagt om veel meer dan afstandsonderwijs alleen. We gaan daarom alles op alles zetten om ervoor te zorgen dat jullie het komende jaar naast digitaal ook fysiek onderwijs krijgen. Dat jullie elkaar ook fysiek kunnen ontmoeten, met de handen in de zakken, ja. Want fysieke ontmoeting zal weer de kern van de academie blijven. Die wereld komt echt terug, precies ja: door de wetenschap, door die wereld van voortdurend vragen stellen, van scherp kijken, van twijfel op het randje van de achterdocht, door met elkaar te zijn.

Ik wens namens ons college van bestuur en namens de besturen van de faculteiten, alle goeds voor het nieuwe academisch jaar, en ook plezier.

Dat geldt voor al die mensen die de onderwijs en onderzoek mogelijk maken: portiers, coaches die rondlopen, de tutoeren en mentoren van studenten, de studenten zelf die zich enorm moesten aanpassen,

studieadviseurs (op afstand en toch zó dichtbij), docenten en onderzoekers, de opleidingsdirecteuren en vakcoördinatoren, de communicatiemensen, en de ICT'ers, de onderwijsadministratie en al die mensen die ik nog niet heb genoemd.

Lieve mensen, we gaan het zien!

En met deze woorden verklaar ik ons academisch jaar 2020-2021 voor geopend.

#OAJ2020